

Kvalitet i förskolan – bakgrund och kort beskrivning av enkäten

Inledning

Denna rapport är en sammanfattning av det utvecklingsarbete som gjorts för SKR:s förskolläraenkät. Rapporten är skriven av enkätkonsult Marika Wenemark på uppdrag av arbetsgruppen på SKR.

Bakgrund och syfte med enkäten

SKR:s förskolläraenkät är en del av arbetet med att ta fram öppna jämförelser på förskoleområdet. Utbildningen i förskolan ska lägga grunden till ett livslångt lärande hos barnen. Den ska vara rolig, trygg och lärorik för varje barn. Varje barn ska ges förutsättningar till utveckling och lärande genom att leka, skapa och utforska. Barnen i förskolan ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt.

SKR har i två rapporter¹ analyserat vad som kännetecknar framgångsrika skolkommuner och lyckad utveckling av undervisning och arbetssätt. Arbetet ledde fram till sju framgångsfaktorer. För att undersöka hur förskolan förhåller sig till framgångsfaktorerna har SKR haft som mål att konstruera en enkät riktad till legitimerade förskollärare i förskolan. Ett viktigt motiv till enkäten är att det finns förhållandevis lite statistik om utveckling och kvalitet i förskolan jämfört med skolan. Det finns heller ingen nationell, återkommande enkät riktad till personal i förskolan liknande Skolinspektionens skolenkät. Syftet är att ta fram utvärderingsfrågor som kan användas som underlag för lokala undersökningar och diskussioner i det systematiska arbetet med att utveckla förskolans kvalitet och likvärdighet.

Grundläggande principer och avgränsningar för enkäten

Enkäten ska distribueras digitalt genom en webbenkät som kan besvaras via en smarttelefon, surfplatta eller dator. Målet är en enkät med 8–15 frågor som tar ungefär 10 minuter att besvara. Det är viktigt att begränsa respondentbördan eftersom det kommer att krävas svar från ett stort antal förskollärare om enkäten ska kunna ligga till grund för kvalitetsindikatorer för förskolan.

Målgrupp

Enkäten riktas till legitimerade förskollärare som har ansvaret för undervisningen enligt skollagen. Att rikta den till högskoleutbildade förskollärare gör att frågorna kan utgå från att respondenten har god förståelse för pedagogiska frågor och en god kännedom om förskolans läroplan.

¹*Konsten att nå resultat – erfarenheter från framgångsrika Skolkommuner. (SKL, 2009). Framgångsfaktorer för skolans utveckling. (SKL, 2019).*

Frågornas innehåll

Målet är inte att enkäten ska täcka alla aspekter som påverkar förskolans kvalitet och likvärdighet utan fokusera på ett begränsat antal kvalitetsaspekter för barnens lärande och utveckling. Frågorna ska spegla olika aspekter för de sju framgångsfaktorerna; systematisk utveckling av undervisning och arbetssätt, rektors pedagogiska ledarskap, systematiskt kvalitetsarbete, tydliga roller och ansvarsfördelning, rutiner för att sätta in och följa upp stödinsatser, väl fungerande samarbete inom och mellan yrkesgrupper, fokus på barnens kunskapsutveckling. Även om ett önskemål är att enkätfrågorna ska vara tydligt förankrade i framgångsfaktorerna är det nödvändigt att operationalisera frågeställningarna så att det går att formulera tydliga enkätfrågor som är lätta att förstå och besvara. Enkäten ska inte inkludera frågor som det redan finns tillgänglig statistik om (som barngruppernas storlek och personaltäthet) eller frågor som följs upp inom ramen för andra undersökningar (som arbetsmiljöfrågor).

Förutsättningar för rättvisande svar

För att säkerställa respondenternas integritet och trygghet att besvara frågorna sanningsenligt efterfrågas inte bakgrundsfaktorer som födelseår. Det är också viktigt att frågorna är formulerade så att det är lätt för respondenten att beskriva vad som fungerar dåligt utan att det behöver vara ett betyg på deras egen insats. I en avslutande öppen fråga har respondenterna möjlighet att själv formulera vad de anser viktigt för att utveckla utbildningen.

Utvecklingsarbetet

Här följer en övergripande beskrivning av hur enkäten utvecklats och testats under 2020–2021. Resultaten från de pilottester och kognitiva intervjuer som genomförts finns sammanställt i arbetsrapporter.

Tidiga versioner och förankring av innehållet

En första enkätversion utvecklades av en arbetsgrupp på SKR tillsammans med en intern och en extern referensgrupp. Denna bestod av åtta frågor formulerade som påståenden utifrån varje framgångsfaktor. Frågorna besvarades på en tiogradig skala från ”Stämmer inte alls” till ”Stämmer helt och hållet”. Den testades under våren 2020 av 215 förskollärare i fem kommuner som ingick i SKR:s förskolenätverk. Respondenterna fick besvara enkäten och ge synpunkter på frågorna. Många var positiva till en enkät som sätter fokus på kvalitet i förskolan. Några kommenterade att frågorna var alltför övergripande och att det var svårt att svara om hela förskolan.

Under hösten 2020 genomförde SKR en pilotstudie i åtta kommuner för att testa en vidareutvecklad version av enkäten i större skala. I denna version användes direkta frågor i stället för påståenden och svarsskalan var numerisk från 1 (Inte alls) till 10 (I mycket hög utsträckning). Närmare 700 förskollärare deltog i undersökningen och svarsfrekvensen uppgick till drygt 57 procent. Ett urval av respondenter fick även svara på en fråga om hur de upplevde enkäten. Resultaten redovisades på övergripande nivå i rapporten *Öppna jämförelser: Förskola 2020* och kommunvisa resultat återkopplades till respektive kommun.

Efter pilotstudien bjöds representanter för de åtta pilotkommunerna in till ett utvärderingsmöte inför den fortsatta utvecklingen av enkäten. Baserat på ett positivt mottagande beslutade SKR att gå vidare och arbeta för att kunna erbjuda samtliga intresserade kommuner att delta i enkäten, som en del av *Öppna jämförelser: Förskola 2022*. I arbetet med att ytterligare kvalitetssäkra enkäten anlätades konsulten Marika Wenemark för

att genomföra kognitiva intervjuer med målgruppen och ge förslag till förbättringar i samarbete med arbetsgruppen.

Kognitiva tester och revideringar av enkäten

En något bearbetad variant med nio frågor testades med kognitiva intervjuer med sex förskollärare. Även i denna version användes direkta frågor i stället för påståenden och den numeriska svarsskalan. I intervjuerna visade det sig att många respondenter spenderade en hel del tid med att välja siffra för den numeriska skalan. Många valde siffran 7 trots att de i vissa fall uttryckte missnöje med situationen och i andra fall var väldigt nöjda. Väldigt olika bedömningar kunde alltså ligga till grund för samma val av siffra – och då oftast 6, 7 eller 8. Flera tolkade också frågorna som faktafrågor och det var därför önskvärt att formulera om frågorna till direkta frågor där det också framgår att det är respondentens egen bedömning eller värdering som efterfrågas. Flera av frågorna tolkades på olika sätt av olika respondenter och behövde därför förtydligas. I vissa fall gjordes bedömningen att det var svårt att mäta en framgångsfaktor med en enda fråga eftersom frågan då blev alltför övergripande. Sammantaget ledde de olika testerna till en första revidering av frågorna.

Den nya versionen bestod av direkta frågor och en svarsskala med fyra svarsalternativ: I mycket stor utsträckning, I ganska stor utsträckning, I ganska liten utsträckning, I väldigt liten utsträckning/Inte alls. Några frågor delades upp i flera aspekter och den nya enkäten bestod av 14 frågor. En andra omgång kognitiva intervjuer med fem respondenter genomfördes. Den övergripande bedömningen var att skalan fungerade bättre och speglade de beskrivningar respondenten gjorde av situationen. Frågorna var överlag lättare att tolka och det var tydligare för respondenterna att det var deras bedömningar som efterfrågas. Ett antal mindre förändringar genomfördes efter intervjuerna och ett sista snabbtest av dessa ledde till en slutlig version av enkäten.

Den slutliga enkäten

Frågor om uppföljning

1. I vilken utsträckning följer ni upp och dokumenterar varje barns lärande på ett systematiskt sätt?

Bedömningarna handlar ofta om uppföljningsmaterial och dokumentationsverktyg som ligger till grund för målsamtal med föräldrar och för kvalitetsredovisning. Exempel på lägre bedömningar är när uppföljningen bara görs i samband med utvecklingssamtal eller att man enbart följer upp vissa delar av lärandet som till exempel hör till ett visst projekt.

Frågan har förtydligats med att det är att ”följa upp och dokumentera” för att undvika att respondenten tänker på den dagliga reflektionen eller diskussioner om barnens lärande med de närmsta kollegorna. Ordet systematiskt leder tankarna till något som det finns mallar eller riktlinjer för. I en tidigare version användes även ordet *kontinuerlig* men det ledde till flera funderingar om det då krävdes daglig dokumentation eller om en årlig sammanställning kunde ses som kontinuerlig. Några kommenterar att de gör mycket uppföljningar på gruppnivå men inte på individnivå så texten ”varje barns lärande” gör det tydligt att det inte räcker att följa upp gruppen som helhet.

2. I vilken utsträckning följer ni upp hur väl utbildningen uppfyller läroplanens mål?

Denna fråga avser att mäta uppföljningar på verksamhetsnivå som inte behöver hänföras till varje enskilt barn. Flera hänvisar i sin bedömning till mallar och redovisningssystem som är

direkt kopplade till målen. Frågan är svårare att besvara för de förskolor där det visserligen kan finnas mål men inte direkt uttryckta i relation till läroplanens mål.

Några respondenterna i intervjuerna tvekade mellan olika svarsalternativ och då finns det en risk att det blir fler många bedömningar *I ganska stor utsträckning*. Om många respondenter ger samma svar på fråga 2 och 3 kan eventuellt fråga 3 utgå för att undvika redundanta frågor i framtiden. En fördel att ha kvar den är att fråga 1 och 2 tillsammans utgör grunden för de uppföljningar som ligger till grund för fråga 3.

3. I vilken utsträckning använder ni resultat från dokumentation och uppföljningar för att utveckla utbildningen?

Denna fråga ska mäta hur uppföljningarna används i praktiken för att leda till utveckling av verksamheten. Tanken är det ska framgå att fråga 1 och 2 kartlägger de uppföljningar som görs och fråga 3 hur dessa uppföljningar sedan kommer till användning. Därför ligger dessa tre frågor tillsammans i enkäten.

I den andra intervjuomgången användes begreppet ”egna uppföljningar” som ofta tolkades som uppföljningar på den egna förskolan utöver de som görs i området eller kommunen. Då blev frågorna snarare en om kommunens uppföljningar och en om de egna reflektionerna i arbetslaget och ingen fråga om hur uppföljningarna används.

Frågor om förutsättningar för utvecklingsarbete

4. I vilken utsträckning använder ni aktuell forskning (t.ex. vetenskapliga artiklar eller seminarier) för att utveckla utbildningen?

Frågan är en naturlig fortsättning på vilka underlag som används för utveckling av utbildningen (uppföljningar i fråga 3 och forskning i fråga 4). Bedömningarna görs utifrån om personalen tar del av forskning eller deltar i vidareutbildningar som bygger på forskning. Det kan till exempel vara att läsa vetenskapliga artiklar eller att delta i ett seminarium eller forskningsprojekt.

I en tidigare version efterfrågades i vilken utsträckning undervisningen utvecklas utifrån vetenskaplig grund. Då tolkade en del respondenter det som att allt som är knutet till läroplanen eller utförs av förskollärare kan betraktas som vetenskaplig grund eftersom både läroplaner och förskollärarytbildningen bygger på vetenskap.

5. I vilken utsträckning träffar du andra förskollärare på inplanerad tid för att diskutera pedagogiska frågor?

Frågan är tänkt att mäta om det finns samverkan och erfarenhetsutbyte mellan förskollärare som kan leda till pedagogisk utveckling.

I den första intervjuomgången ställdes frågan om organiserade tillfällen för fördjupat erfarenhetsutbyte med kollegor utanför arbetslaget. Det ledde till svårigheter att bedöma vad som var arbetslaget och vad som skulle räknas som organiserade tillfällen och fördjupat erfarenhetsutbyte. I den andra intervjuomgången ställdes frågan om det finns inplanerad tid för att träffa andra förskollärare för att diskutera pedagogiska frågor. Den var visserligen enklare att förstå men flera kommenterade att det ofta fanns inplanerad tid men att den i praktiken ofta fick prioriteras bort. Den nya versionen formulerades därför om för att göra det tydligt att det handlar om att faktiskt träffa andra förskollärare på inplanerad tid. Att inte specificera att det måste vara utanför arbetslaget ledde till att förskollärare på stora förskolor tänkte på situationer där alla förskollärare på den egna förskolan eller i området samlas och på små förskolor träffar med förskollärare från andra förskolor. Frågan kommer då korrekt

att bedömas utifrån att ha ett erfarenhetsutbyte med förskollärare utanför det egna arbetslaget just för diskussioner kring pedagogiska frågor.

6. I vilken utsträckning har ni möjlighet att prioritera pedagogiskt utvecklingsarbete på din förskola?

Frågan är tänkt att spegla möjligheterna att prioritera pedagogiskt utvecklingsarbete i praktiken. Flera ställer spontant pedagogisk utveckling mot en vardag där allt praktiskt måste fungera i första hand. Lägre bedömningar kan till exempel vara utifrån en situation med väldigt lite planeringstid eller ambitioner att utveckla lärmiljöer som aldrig realiseras.

7. I vilken utsträckning finns det en tydlig rollfördelning mellan förskollärare och övrig pedagogisk personal (t.ex. barnskötare) på din förskola?

Frågan ska ge underlag till om det finns en tydlig rollfördelning där förskolläraren ofta har ett större ansvar för den pedagogiska utvecklingen och uppföljning.

I den första versionen testades frågan *I vilken utsträckning är ditt ansvar som förskollärare tydligt?*. Den tolkades ibland som en fråga om huruvida de själva såg sitt uppdrag som tydligt vilket ledde till höga bedömningar och kommentarer som ”*jamen mitt ansvar är tydligt, alltså att jag ser det som tydligt*”. När frågan formulerades om blev det istället bedömningar som handlade om ansvarsfördelningen i gruppen som helhet ”*Ingen alls. Det finns ingen skillnad på vad vi gör, det finns ingen rollfördelning heller*”. Flera uttryckte att frågan är väldigt känslig och att det finns en tradition att alla ska vara lika mycket värda, vilket kan hämma möjligheterna för förskollärarna att använda sin kunskap för att utveckla verksamheten.

8. I vilken utsträckning finns det inplanerad tid för all pedagogisk personal att diskutera pedagogiska frågor på din förskola?

Frågan avser tid där personalen kan träffas för att arbeta med utvecklingsfrågor kring pedagogik. Många relaterar sin bedömning till kompetensutveckling, studiedagar, planeringstid och reflektionstid. Någon nämner att de har olika utvecklingsgrupper på förskolan där olika personalgrupper ingår.

Denna fråga lades till efter den första intervjuomgången och kan till viss del svara mot önskemålet att det ska finnas frågor om planeringstid för personalen.

Frågor om stöd

9. I vilken utsträckning ges särskilt stöd till de barn som är i behov av det?

Frågan gäller om de barn som behöver det får tillräckligt stöd. Det kan handla om direkt stöd till ett specifikt barn eller stöd till personalen för att arbeta med barn med vissa diagnoser i arbetsgruppen, ofta då med stöd från specialpedagog. Det kan också handla om att barnen kartläggs för att kunna få tillfälligt stöd eller för att utredas för en mer långsiktig stödinsats med extra resurser. De som gör lägre bedömningar ger ofta exempel på situationer där förskolan sökt extra resurser för ett eller flera barn men inte fått det.

I den andra intervjuomgången hade texten ”ger din förskola” lagts till för frågan skulle bli mer enhetlig med andra frågor som var direkt kopplade till den egna verksamheten. Tillägget gjorde att flera tolkade frågan som stöd i den egna förskolan utöver det stöd som beviljats från kommunen. Flera gjorde då en mer positiv bedömning eftersom de menade att personalen hela tiden arbetar med att ge stöd till alla barn efter deras individuella behov. Tillägget togs därför bort igen eftersom frågan hade fungerat bättre i den första intervjuomgången.

10. I vilken utsträckning anpassar din förskola utbildningen för att kompensera barn från resurssvaga hemförhållanden så att de får samma förutsättningar att lära och utvecklas som andra barn?

Frågan ska mäta hur förskolan arbetar med det kompensatoriska uppdraget. Det begreppet visade sig i den första intervjuomgången vara svårt att använda utan förklaring eller definition. Det tolkades bland annat som att erbjuda olika typer av lärtillfällen som kan passa olika barn, att aktiviteterna anpassas till barngruppen, att det är arbetet som specialpedagogen utför eller att det handlar om kompetensutveckling för personalen.

I den andra intervjuomgången användes frågan *I vilken utsträckning förmår din förskola kompensera för resurssvaga hemförhållanden? (exempelvis studieovana eller språksvårigheter)?* Denna fråga fungerade bättre men flera tyckte att exemplen i parentes förvirrade. De såg inte att studieovana eller språksvårigheter behöver vara kopplat till resurssvaga hemförhållanden. Flera använder spontant ”bristande hemförhållanden” och då i första hand situationer där föräldrarna inte förmår att ge barnet det de behöver eller tillgodose barnets behov i hemmet på grund av till exempel alkoholberoende eller psykisk ohälsa. Stödet kan då vara allt från känslomässigt stöd och trygghet till att skapa läsvanor och stötta språkutvecklingen. Ytterligare ett problem med den tidigare frågan var ordet ”förmår” som ledde till flera kommentarer att det aldrig är möjligt att kompensera helt för bristande hemförhållanden. Någon menade att det går att arbeta för att kompensera så långt som möjligt inom ramen för förskolans uppdrag.

Frågor om inne- och utemiljöns förutsättningar för lärande

I den första intervjuomgången användas endast en fråga om ”en pedagogisk lärmiljö som främjar barnens lärande”. Frågan ledde till delvis olika bedömningar beroende på om respondenten tänkte på inne- eller utemiljön. Frågan delades därför upp i två som testades i den andra intervjuomgången. Tre av fem gjorde då olika bedömningar av inne- och utemiljön, vilket talar för att båda frågorna behövs.

11. I vilken utsträckning finns en innemiljö som främjar barnens utveckling och lärande?

Saker som ligger till grund för bedömningarna är till exempel om miljön är tråkig eller stimulerande, om det finns tillräckliga ytor och om man förändrar och utvecklar lärmiljöer.

12. I vilken utsträckning finns en utemiljö som främjar barnens utveckling och lärande?

Bedömningen av utemiljön verkar göras utifrån den miljö där barnen oftast vistas. En liten gård kan kompenseras av att mycket tid spenderas i en närliggande skog. Om aktiviteter oftast sker på den egna gården är det den som bedöms. Detta verkar fungera utan närmare definitioner eller förklaringar av begreppet utemiljö.

Öppen fråga

13. Vad tycker du skulle vara det viktigaste för att förbättra utbildningen på din förskola?

Många väljer att besvara den öppna frågan, vilket visar att frågan fyller en viktig funktion för enkätens helhetsbild. Möjligen kan man på sikt bygga in ytterligare ett par frågor som förskollärarna upplever som viktiga för utvecklingen av förskolans verksamhet.